

סדרי עדיפיות

הרב ארי דוד קאהן

1. שולחן ערוך אורח חיים הלכות קריאת ספר תורה סימן קלו סעיף א

* (א) בשבת ויו"ט ויום הכפורים, קורים אחר הלוי (ב) ת"ח הממונין על הציבור, ואחריהם ת"ח הראוים למנותם פרנסים על הציבור (ששואלים אותו דבר הלכה בכל מקום ואומר), ואח"כ בני ת"ח (ג) שאבותיהם ממונים על הציבור, (ד) ואח"כ ראשי כנסיות (ה) וכל העם.

2. ביאור הלכה סימן קלו סעיף א ד"ה * בשבת ויו"ט

* בשבת ויו"ט וכו' - ועתה נסדר החיובים שהסגן מחוייב לצוות לקרותם קודם לאחרים וכפי התקנות והנהגות שהנהיגו רבותינו הגדולים וכפי המבואר בלבוש ומ"א בסי' רפ"ב וש"א. חתן ביום חופתו. חתן בשבת קודם החתונה שמזמרים אותו. נער שנעשה בר מצוה באותה שבת. בעל אשה יולדת בשבת שהולכת לביהכ"נ. חתן בשבת שאחר החתונה. יאר צייט בשבת שהוא יום שמת בו אביו או אמו. אבי ילד זכר בשבת שלפני המילה ויש מקומות שנוהגין שגם המוהל והסנדק הם חיובים ויש שאין נוהגין כן רק מכבדין אותו בהגבהת הס"ת. חתן ביום חופתו. היינו בחול כשיעשה החופה ביום זה הוא קודם לכל החיובים אפילו לנער שנעשה בר מצוה ביום זה וכ"ש שקודם ליא"צ. נער שנעשה בר מצוה באותו שבוע אם יש לו עירנית [דהיינו שהוא מתושבי העיר] הוא קודם לכל החיובים כיון שהוא זמן חינוכו [וכשקוראין נער בר מצוה אביו מברך ברוך שפטרני מעונשו של זה כדלקמן בסימן רכ"ה] מלבד חתן שמזמרין לו שהוא שוה לו ויטילו גורל ואם אין הנער שנעשה ב"מ מתושבי העיר אף שמחוייבין לקרותו מ"מ אין דוחה שום חיוב של תושבי העיר. החתן בשבת שקודם החתונה הוא ג"כ קודם לכל החיובים ואפילו אם לא תהיה החתונה באותו שבוע כגון שהולך לעשות חופתו בעיר אחרת רחוק מכאן דוחה ג"כ לכל החיובים מי שהיה חתונתו מיום ד' ואילך הוא חיוב בשבת שאחריו ודוחה חיוב יא"צ ואבי הבן לפני המילה ודוקא שהוא בחור או שנשא בתולה וא"ל אינו חיוב ומי שאשתו הולכת לביהכ"נ הוא קודם לחתן זה אפילו לבחור שנשא בתולה [ובשער אפרים כתב דאפילו אם היה החתונה בשבוע זה קודם יום ד' אף על פי שאין דוחה חיוב אחר מ"מ יש לקרותו קודם לאחרים] ובחור שנשא בתולה קודם למי שנשא אלמנה ואלמנה לחלוצה וגרושה. יאר צייט הוא חיוב ונדחה מפני שאר חיובים חוץ מחיוב אבי הילד קודם המילה ואפילו אם המילה באותו שבת נדחה מפני היא"צ לפי שסופו לעלות בשבת שתלך לביהכ"נ ואם היא"צ אינו ביום השבת רק בשבוע שאחריו אינו חיוב לדחות אבי הילד ומ"מ נוהגין לקרותו כשאין חיוב אחר. אבי הילד בשבת כשאשתו בריאה והולכת לביהכ"נ מחוייב לקרותו אבל אם היא חולה ואינה יכולה לילך אינו חיוב עד שתלך ואם הוא מ"מ יום לזכר או שמונים לנקבה הוא חיוב אף שאינה הולכת דהוא זמן הבאת הקרבן והמפלת בעלה חיוב אא"כ הפילה צורה שאין אנו בקיאיין בה. בשבת כשאשתו הולכת לביהכ"נ [והיינו בין לבן ובן לבת] הוא קודם לכל החיובים חוץ החתן בשבת שמזמרין אותו ונער שנעשה בר מצוה שהם קודמין וכנ"ל. נוהגין לקרות התוקע לעלות לתורה בר"ה ויש מקומות ששי"ץ המתפלל מוסף בר"ה הוא ג"כ חיוב לעלות לתורה באותו יום שהוא מתפלל ודוקא אם הוא תוקע ומתפלל בחנם אבל אם בא בשכרו אינו חיוב כלל ויש מקומות שבר"ה ויוה"כ אין משגיחין בחיוב כ"א על המתנדבים בעין יפה על צדקה. אם אחד קנה עליה אחת ונזכר הסגן שיש חיוב שצריך לקרותו יכול לחזור בו שמכירה בטעות הוא. אם יש שני חיובים שוים יטילו גורל מלבד אם אחד ת"ח הוא קודם. מי שהיה חולה ונתרפא וכו"ב שצריך לברך ברכת הגומל יש לקרותו קודם לאחרים כיון שנהגו לברך בשעת קה"ת ומ"מ אינו דוחה שום חיוב כיון שמן הדין יכול לברך בעשרה אף בלאו עליה לס"ת יש לו לעשות כן ולא ידחה החיוב מפניו. נוהגין לקרות למי שעתידי לצאת לדרך ולהשתהות אחר השבת

או בא מן הדרך וכן נוהגין לחלוק כבוד לאורח נכבד ולקרנותו והוא טוב ויפה אך אין דוחין שום חיוב מהחיובים הנזכרים ופשוט דבמקום שהמנהג למכור המצות ונופל המעות לצדקה באלה שאינם מהחיובין רק משום מנהגא אין להפסיד צדקה בשבילם ומי"מ תלוי לפי ראות עיני הסגן ומשמע מאחרונים דאף במקום שנהגו למכור כל העליות ולא להשגיח אף על החיובים מי"מ חתן בשבת שקודם החתונה וכן נער שנעשה בר מצוה אין דוחין אותם. וני"ל שאף יתר החיובים הני"ל גי"כ אין לדחותם מכל וכל שהוא מנהג קדמונים רק עכ"פ יתנו להם בעליות הנוספות. ויתר פרטי כל הענינים עיין בשערי אפרים:

3. שולחן ערוך יורה דעה הלכות אבילות סימן שעו סעיף ד

הגה: ה' י"א שיושבים ז"פ, מפני שהרוחות מלוות אותו, וכל זמן שיושבין, בורחין ממנו (מהרי"ל בתשובה כ"ג בשם י"א). ובמדינות אלו לא נהגו לישוב ו' ג' <רק ג"פ, אחר שרחצו הידים, ואומרים כל פעם: ויהי נועם וגוי' (תהילים צ, יז), יושב בסתר (תהילים צא, א) וגוי' וכשנקבר המת ביום טוב, יכולין לישוב כך ג"פ כמו בחול (מי"כ בהגהות מנהגים). וה"ה אם נקבר סמוך לשבת, עושין כן בשבת. ונהגו להקפיד אם יכנס אדם לבית אחר קודם שירחץ וישב ג"פ, ומנהג אבותינו תורה (שם במהרי"ל). ו' ונמצא במדרשות לומר (ג) קדיש על אב (כל בו וריב"ש בשם תנחומא וספרי, ובחיי בשם מסכת כלה, וב"י בשם הזוהר, ובא"ז בשם תנא דבי אליהו רבא); ע"כ נהגו לומר על אב ואם קדיש בתרא י"ב חדש, וכן נהגו להפטיר בנביא, ולהתפלל ערבית במוצאי שבתות שהוא הזמן שחוזרין הנשמות לגיהנם, וכשהבן מתפלל ומקדש ברבים, פודה אביו ואמו מן הגיהנם (כל בו בשם הגהות). ונהגו לומר קדיש על האם אף על פי (ד) שהאב חי עדיין, אינו בידו למחות לבנו שלא יאמר (ה) קדיש על אמו (סברת הב"י ע"פ המנהג). ז' מצוה להתענות ביום שמת אב או אם (ריב"ש וכל בו). ו' ז' שלשה אחין ואיש נכרי, השלשה אחין נוטלין השלשה קדישין והאחר נוטל קדיש אחד. ונהגו שאם מגיע לאדם יום שמת בו אביו ואמו, שאומרים עליהם קדיש יתום לעולם, ומי שיודע להתפלל כל התפלה, מתפלל; ואם יש אבלים אחרים, נהגו ח' <ד> שתוך שבעה לאבלם ט הם קודמים, ואין לו קדיש כלל; י תוך שלשים, יש לו קדיש אחד; לאחר ל', כל הקדישים של אותו היום הם שלו. ומונין שבעה ולי' מיום הקבורה, אף על פי שלא שמע האבל מיד (במהרי"ל). יא ואם יב נכרי הוא כאחד מבני העיר לענין קדיש זו, יג הולכים אחר המנהג (אגור). ואין מקום לקדיש זו אלא על אב ואם בלבד, אבל לא בשאר קרובים (בא"ז). ואם אין בב"ה אבל על אביו ואמו, אומר אותו קדיש מי שאין לו אב ואם, בעד כל מתי ישראל. (שם) ויש מקומות שנהגו ששאר קרובים אומרים קדיש על קרוביהם כשאין אבלים על אביהם ואמם, ויש מקומות שאפילו יש אבלים על אביהם ואמם, אומרים שאר קרובים, אלא שעושים פשרה ביניהם שאין אומרים כל כך קדישים כמו האבלים על אב ואם (מהרי"ק שורש מ"ד ל"ו); והולכין בכל זה (ז) אחר המנהג, ובלבד שיהא מנהג קבוע בעיר. והאבלים אומרים קדיש אפילו בשבת ויו"ט (בא"ז בשם ר"י מקורבי"ל), יד אבל לא נהגו להתפלל (ח) בשבת וי"ט (כן הוא בתשובת מהרי"ל), אף על פי שאין איסור בדבר, אבל בימות החול, מי שיודע להתפלל, יתפלל ויתר מועיל מקדיש יתום שלא נתקן אלא לקטנים; ומי שאינו יודע להתפלל כל התפלה, יתפלל למנצח ובא לציון וכו' (בא"ז). ונהגו שאין אומרים קדיש ותפלה <ה> רק י"א חדשים, (ט) כדי שלא יעשו אביהם ואמם רשעים, כי משפט רשע י"ב חדש. ואם היו אבלים כאן ובאו אח"כ אבלים אחרים, השניים יש להם הקדישים והתפלות כל ל' יום מיום הקבורה, אף על פי שלא שמעו. ח' י"א טו דמומר <ו> שנהרג ביד עובדי כוכבים, בניו אומרים עליו קדיש...

4. פתחי תשובה יורה דעה סימן שעו

(ז) אחר המנהג - עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ס"ק י"א בשם תשובת רמ"א דאם אין לו בן ראוי ליתן קדיש לבן בנו אך שאר אבלים יאמרו ב' קדישים והוא קדיש אחד. ועי'

בשו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' קע"ח שכתב דבמקום שאין אבל על אב ואם ויש בן הבן שאומר קדיש על זקנו ויש אחד שאומר בשביל אחד מקרוביו או שהוא מושכר לומר קדיש בשביל אחד יקח בן הבן ב' חלקים ואחר חלק א'. וכתב עוד דיש להרהר בזה כמה פרטים אם א' אומר בשביל זקינו ואחד בשביל חמיו או אחד בשביל אחיו הגדול ואחד בשביל זקינו או חמיו וכיוצא בו כמה גווני אלא שאין רצוני להאריך בדבר שאין לו שורש בש"ס ע"ש. ... עוד כתב שם ששמע בשם הגאון שב יעקב שכל מי שאומר קדיש שמגיע לחבירו לא הועיל לעצמו ולא הפסיד לחבירו דמ"מ עולה לנשמת מי ששייך לו וכתב דהוא מש"ס ב"ק הגונב עולתו של חבירו והקריבה פטור כו' ע"ש]:

5. במראה הבזק / חלק ו / ז

ד. חבר הקהילה קודם למי שאינו חבר¹⁰ כאשר שניהם באותה רמת חיוב¹¹, אלא אם יתקנו תקנה אחרת¹².

10 פסק הרמ"א (שו"ע יו"ד סי' שעו): "ואם נכרי הוא כאחד מבני העיר לענין קדיש זו, הולכים אחר המנהג". ובש"ך (שם סי' ק"א) כתב שיש מקומות חלוקים במנהגיהם. אמנם ב"ביאור הלכה" (או"ח סי' קלב) נקט בפשטות שתושב קודם לאורח, ועוד כתב שם: "אם קבוע בבית הכנסת אחר ובא להתפלל – גרע מאורח, מכיון שיש לו מקום אחר".

11 ש"ך (שו"ע יו"ד סי' שעו סי' יג) ועיין עוד ב"ביאור הלכה" (שם).

12 "דרכי משה" (טור יו"ד סי' שעו אות ט): "לגבי תפילה, הכל ברצון הקהל" (בשונה מקדיש), ולכן יכולים הרב והגבאים כנציגי הקהל להחליט על קירוב אורחים או ריחוקם כראות עיניהם (ואולי יחלקו בין אורח של חבר לאורח סתם). אמנם מן הראוי שלא לדחות אורחים לגמרי, שהרי מדובר בגמילות חסדים עם החיים ועם המתים, ויש לנהוג ברגישות.

לפעמים יש מקום לחלק את התפילה ולתת מ"אשרי" (השני) לחיוב אחר. אפשרות כזו הובאו ב"ביאור הלכה" (או"ח סי' קלב), והיא מומלצת בעיקר כשיש "יארציט" ושלושים, שהשלושים קודם ("גשר החיים" פרק ל י), וכן כשיש חבר ושאינו חבר.

6. דרכי משה הקצר יורה דעה סימן שעו

עוד כתב מהרי"ל (שם) נכרי דינו כאחד מבני העיר לענין קדיש. והאגור (סי' שלד) כתב בשם מהר"י מולין (שו"ת החדשות סי' כח) דכל מקום יש לילך בקדיש זה אחר המנהג ובמקום דאין מנהג התושבים יכולין לעכב על האורחים מלומר קדיש יתום עכ"ל. ... אבל ב"י (עמ' תפו טור ב סוף סי' תג ד"ה מצאתי) כתב תשובת מהר"י וזה לשונו מצאתי כתוב אחד מדירי העיר היה אומר קדיש עבור אמו שמתה בעיר ואחד שכיר מלמד בעיר והיה אומר קדיש עבור אמו אבל לא מתה בעיר ואחת היתה זקנה שנח נפשה ולא עזבה בן וקרוביה שכרו אחד שיאמר קדיש עבור נפשה והשיב מורינו הרב ר' יוחנן דטריוו"ש דע כי אין הדבר תלוי בפרעון המס אם אין לו ודר בעיר אף על פי שדר בעיר בשכירות מכל מקום נקרא בן חלק ואם שום אחד מהקדישים הוא בעד מת שמת בעיר יש לו חלק מכח המת ומכחו ואם דר בעיר ואפילו שכיר [לו] חלק אחד והם שני חלקים ומי שאינו דר כלל בעיר ואין המת מן העיר אין לו חלק כלל כן אמרתי בלבי כדן ונהגתי במקומי עכ"ל. ... וכתב מהרי"ק שורש מ"ד (שם) בן הבן אינו חייב לומר קדיש על זקנו דקדיש הוא משום כבוד אב ואין בן הבן חייב בכבוד זקנו ולכן אינו חייב לומר קדיש אלא כאיש אחר אלא שנהגו כן ונהגו שאפילו איש אחר שאינו קרוב כלל אומר קדיש בשביל אחר ואפילו במקום שיש אבילי אב ואם אלא שאין נוטלין כל כך קדישים כמו אבילי אב ואם ותמיד עושים פשרה שיטול הנכרי שלישי או רביע והשאר לאבילי האב ואם וכל שכן האומר על זקנו שיש להגיד אפילו במקום שאר אבילים ואי לדידי הווי צייתי יאמר זה פעם אחת ואבילי אב ואם שני פעמים ודוקא בענין הקדיש אבל בענין התפלה הענין שוה דאין זה תלוי כלל אלא ברצון הקהל דהתפלה היא שלהם ואין ראוי להיות שלוחם

אלא מרצונם ולכן במי שירצו יתפלל ועל שטען זה שהמנהג שכן הבן אומר קדיש על זקנו עליו להביא ראיה שעל פי ותיקין נהגו כן כי אין הדבר מצוי וכהאי גונא אין ראוי לילך אחר המנהג אם לא נודע בודאי שכן נהגו אבל משום פעם אחת או שתים שיארע דבר אחד במקום אחד ואתרמי שעשו כך וכך משום זה לא יקרא מנהג דאמרינן בית דין טועים היו באותה שעה ולא יחשב מנהג קבוע כי אם בדבר שמעשים בכל יום ושם ראוי לילך אחר המנהג דאי אפשר שיטעו בכל יום בדבר שלא יהא כדין עכ"ל:

מגן אברהם סימן רפב

הנהגת חיובים מספר הלבוש עם מעט נופח משלי: בפוזנא התוקע והמתפלל מוסף בר"ה ויה"כ חיובים ובקצת מקומות אין נוהגין כן עעסי תקפ"ד, אבי הבן בשבת שקודם המילה והמוהל והסנדק [ויש לדקדק מלשונו שאם הילד חלוש שאין יכולין למולו בשבוע זו אינו חיוב אלא בשבת שקודם המילה], ומכל מקום נ"ל דמי שחלה המילה בשבוע זו קודם דמילה בזמנה עדיפא ואם היו סבורים למול בשבוע זו והיה חיוב ואחר כך נדחה המילה אינו חיוב פעם שנית: ואם המילה בשבת אפילו הם מבה"כ אחרת או שאין להם דין עירנות הם חיובים [ונ"ל דמי שאין לו דין עירנות אינו דוחה שום חיוב כמש"ל גבי בר מצוה וק"ו הוא אבל מי שבא לבית הכנסת אחרת צ"ע אם דוחה]: ואבי הילד בשבת שהולכת אשתו לבה"כ הוא חיוב שהוא במקום קרבן [ר"ל מלשונו שאם היא חולה ואינה יכולה לילך לבית הכנסת אינו חיוב עד שתלך לבה"כ] ומ"מ נ"ל דאם הוא מי יום לזכר ופי' יום לנקבה הוא חיוב דאז הוא זמן הבאת קרבן ואם מתה אשתו שוב אינו חיוב ונ"ל דהמפלת בעלה חיוב אא"כ הפילה צורה שאין אנו בקיאים בה דאז אינו דוחה חיוב אחר דשמא אינו ולד: אם חל יום שמת אביו או אמו בשבת הוא חיוב, החתן בשבת שקודם החתונה ואף אם לא יהיה החתונה באותו שבוע כגון שהולך בדרך רחוקה על החתונה ודוקא למי שמזמרין אותו אבל אלמן שאין מזמרים אותו לא (ונ"ל דאם סבור שתהיה החתונה באותו שבוע והיה חיוב ואחר כך נדחה החתונה אם רוצה שיזמרו אותו הוא חיוב שנית בשבת שלפני החתונה), ונער בר מצוה באותו שבת אם יש לו עירנית דוחה לכל החיובים כיון שהוא יום חינוכו חוץ מן החתן שמזמרים אותו שהוא שוה לו שדוחה ג"כ לכל החיובים ויפילו גורל, וחתן ביום חתונתו קודם לבר מצוה ואם אין לו דין עירנות לבר מצוה אינו דוחה שום חיוב ועמ"ש סימן רכ"ה: החתן שהיה חתונו מיום ד' ואילך הוא חיוב בשבת שאחריו ודוקא כשהוא בחור או היא בתולה, ומי שאשתו הולכת לבית הכנסת הוא קודם לחתן זה, הסנדק הוא דוחה לאבי הבן, ואבי הבן למוהל ואם המוהל הוא מילד אחר יפילו גורלות, וצ"ע אם יש ב' מילות בשבת וא"א לקרות אלא שני חיובים היאך נעביד אם נאמר ששני האבות קודמים יבא מוהל של זה אצל אב של זה ומוהל של זה אצל אב של זה ויאמר נפילו גורל, ואם יזכו המוהלים יאמר כל אב למוהל שלו אני קודם לך, ונ"ל דמ"מ האבות קודמין, ואיש של יולדת בת קודם לאבי הילד הזכר, ויום שמת בו אביו או אמו ג"כ קודם לאבי הילד, ובשבת שהולכים לבית הכנסת אפילו לבן הוא קודם לכל החיובים [ומ"מ נ"ל דסנדק קודם] חוץ מן החתן בשבת שמזמרין אותו, זה הכלל יום שמת בו אביו הוא אחרון לכל החיובים ואבי הילד קודם המילה הוא אחרון לו, ובבראשי שנוהגין למכור נדר ויכולו, ובפי' ויחי שיש נדר המלאך הגואל יכול לו לקנותם ולדחות כל הלויים החיובים חוץ מחתן שמזמרין ומנער בר מצוה ויש עוד מנהגים אחרים נהרא נהרא ופשטיה: